

E 179/1
£ 179/1

5340/41

MINERVA-KÖNYVTÁR

XLI

HANKISS JÁNOS

NEMZETKÉP
ÉS IRODALOMKUTATÁS

BUDAPEST, 1932

A MINERVA lezárta tizenegyedik évfolyamát. Visszatekintve a végzett munkára, úgy érezzük, hogy a Minerva jegyével kiadott tanulmányok sokféle módon, váltakozó sikerrel, de egy akarattal és egyenlő buzgalommal igyekeztek megközelíteni azt a célt, amit folyóiratunk kezdettől fogva maga elé tűzött és a szellem-történet szóval jelölt meg. A Minerva tanulmányai ebben a célban egymásra találtak, mert különbség nélkül arra törekedtek, hogy a történelmi gondolkodást az idealizmus és a filozófiai tudatosság magasabb fokára emeljék. Ez a törekvés fogja vezetni folyóiratunkat továbbra is. Ezután is lemondunk az extenzív gondolatterjesztés eszközeiről és tartózkodni fogunk a népszerűsítési gyakorlati eljárásaitól. Meddőnek tartunk minden polémiát és tárgytalannak érezzük a tudománypolitikai kompromisszumokat és áthidalásokat. A Minerva a maga zárt körén belül minden sorával tovább akar munkálni távoli célja megvalósításán, tudva azt, hogy a történelmi múlt a mi jelenünk egyik élő alkotó eleme; hogy a történelem tudománya semmiféle módszernél nem állapodhatik meg, mert maga is folytonos küzdés, haladás és teremtő fejlődés, mint az élet maga; folytonos újakezdés és revízió, amely önmagunkból indul ki és önmagunkhoz tér vissza. Hisszük, hogy továbbra is lesznek egyesek, akik törekvéseinkben támogatni fognak.

A Minerva-Társaságra és a folyóiratra vonatkozó minden közlemény a Minerva-Társaság címére küldendő. (Pécs, Központi Egyetem.)

*A Minerva-Társaság tagdíja: évi 8 pengő, amely részletekben is beküldhető. Előfizetés jogi személyeknek évi 12 pengő. Könyvkereskedésben 16 pengő.
A póstatakarékpénztári csekk számla száma: *38.688.*

NEMZETKÉP
ÉS IRODALOMKUTATÁS

ÍRTA

HANKISS JÁNOS

BUDAPEST, 1932

E 179/1
E 179/1

A Minerva 1932. évi XI. évfolyamából.

SOKSZOR festették már le a háborút úgy, mint diplomaták tűzveszélyes játékának következményét. De még a felületes történet szemlélet szerint is alig lehet tüzet csinálni a közvélemény segítsége nélkül.*

A közvélemény kétségkívül nem lehet mintaképe sem a következetességnek, sem a megbízhatóságnak. Könnyen fordul, akár a szélvihar. De azért megvan a maga megszokott hajlása, s ebbe esik vissza minden fordulás után, hacsak nagy fáradtsággal, évekig tartó gonddal nem kényszerítik más irányba. A francia számára „az ellenség“ évszázadokon át a százéves háború angolja volt; 1871 után a porosz váltotta fel, anélkül, hogy az angol iránti bizalmatlanság egészen eloszlott volna. A hivatalos tények könnyen teremthetnek pillanatnyi terveiknek pillanatnyi közvéleményt, de ennek tartós irányváltozását csak hosszabb idő alatt garantálhatják — nem annyira a hivatalos körök, mint inkább a sajtó, az ifjúsági könyvtárak,¹ a nevelés iránya és általában az irodalom.

A közvélemény természetrajzából még azt is ide kell jeyeznünk, hogy szereti a kerekre csiszolt, világos és tetszetős struktúrájú, rövid és könnyen megjegyezhető megállapításokat. A politikai ügynökségek, amikor a közvéleményt befolyásolni akarják, sohasem feledkeznek meg arról, hogy felhasználják azt a többé-kevésbé hagyományos képet, amely minden nemzet közvéleményében más, őt érdeklő nemzetekről él.

Ilyen képek kezdettől fogva vannak. Hogy milyenek, ez a jellemzés egyik legizgatóbb stílproblémája. Már másutt rámutattunk az ú. n. jellemrajz szükségképen irodalmi, illetve művészi voltára.² Azt is hangoztattuk, hogy semmi bizonyítékunk sincs „jellemek“ létére a valóságban: de nyilván-

* A jelen tanulmányban vázolt felfogást, amely a módszeres „n e m z e t r a j z i“ kutatás kiindulópontja lehet, szerzője 1932. elején bemutatta és különböző szempontokból megvilágította a berlini Collegium Hungaricumban, a stockholmi főiskolán, a párizsi Sorbonne-on és a müncheni Goethe-Társaságban.

¹ Verne híres nemzetportréiról „Jules Verne. A tudomány a szép irodalomban“ (1930), 96 kk. II.

² A jellemrajz problémái. „Debreceni Szemle.“ 1932. és kny.

való, hogy a gyakorlati életben szükség van rájuk mint magatartásunk, az emberekkel való érintkezésünk feltételére. Még inkább áll ez a nehezen kiismerhető kollektivitások jellemzésére, amit még sokkal kevésbé vállalhat az egyéni megfigyelés és tapasztalás. Az egyes emberek s a nemzetek jellemképeit az irodalomban kell keresnünk, és pedig a legtágabb értelemben vett irodalomban.³ Nem azért, mert az elfolyó véleményt a „scripta manent” elvénél fogva le kell szögezniük, formába kell merevítenünk. Hanem azért, mert a jellemkép mindig stilizálás, művészi kiválogatása és összeillesztése a megfigyelés szolgáltatta anyag alkalmas részleteinek. Még ha hazug, irreális is a kép, kell, hogy önmagában logikus, tetszetős és látszatra helyes legyen. Az előítélet érvényesülésének feltétele is a formásság, a hatásosság, az emlékezetbe véshetőség.

Nemzetek, tájak megfigyelésénél a megfigyelő idegen jellegzetes struktúrára törekszik. A legtöbb ilyen leírásról elmondhatjuk, amit egy madridi újságíró jegyez föl a svéd táj színeiről: „Predominan los complementarios”. Barcelonai kollégája is Svédország „kettős arcáról” beszél.⁴ Az ellentétek, amelyeket aztán művészi ügyeskedésekkel lehet közös nevezőre hozni: ez a legtöbb ilyen jellemzés ideálja.

A nemzetportré irodalmi alakjainak skálája a szállóigével vagy közmondással kezdődik. Primitív, rövid lélekzetű műfaj, de gyakran érvényes rá a „kicsi a bors, de erős” tapasztalati igazsága. Leroux de Lincy francia közmondásgyűjteményében külön fejezet gyűjti össze a különböző népekre vonatkozó szállóigéket.⁵ Ez a fejezet, amelyben néhány igazán népszerű közmondás mellett rengeteg a kérészetű, talán soha igazán kollektív nem vált vélemény, két fontos módszeres tanulsággal is szolgál. Először is elárulja,

³ L. Irodalom és élet. Az I. nemzetközi irodalomtörténeti kongresszuson tartott előadás. „Debreceni Szemle.” 1932. és kny.

⁴ Ernesto Dethorey: Notas y Reflexiones; Magnus Nordbeck: Suecia, país de dos aspectos („Sverige genom främmande ögon”, az Utländska Pressföreningen i Sverige kiadása, Stockholm, 1930; többször is idézni fogjuk).

⁵ Le Livre des Proverbes français. Secde éd., Paris, A. Delahays, 1859. I. köt. 279 kk. II. Série No VI. L. még Tóth Béla szállóigegyűjteményeit is.

hogy a közmondás nem volt kezdetől fogva a közvéleménynek szabályszerűen kialakuló terméke, mintegy hivatalos kiadványa; sokszor — jellegzetes formájú, vagy csattanójú — magánvéleményt ért az elterjedés meg nem érdemelt szerencséje; máskor a tévedések, általánosítások és átruházások véletlenének köszönhette fennmaradását. A másik tanulság óvatosságra int a közmondás érvényének és életképességének túlbecsülésével szemben. Amikor a nemzetet jellemző közmondás gyakorlati értékét akarjuk megállapítani, egyik kezünkben a történelmi magyarázat műszere legyen, a másikban a szóbanforgó vélemény mai hatását minden historikumtól függetlenül értékelő mérleg.

A közmondástól nem különbözik lényegesen a szállóigévé vált irodalmi foszlány. Dániáról sok embernek csak az jut eszébe, hogy ott „valami búzlik“, míg a portugált igazán csak a rím juttatta a vígság nimbuszához: „Les Portugais sont toujours gais“.⁶

A közmondásnál is tömörebb lehet a sokszor egyetlen tulajdonnévben vagy karikatúrában állandósuló nemzetportré. John Bull, Uncle Sam, Jacques Bonhomme (vagy Marianne) és Michel jólismert kompániájára gondolunk. Csak annyiban jelentenek az előbbi műfajnál fejlettebb formát, mert a közmondás rendesen egyetlen vonást emleget, míg John Bullék nevének pusztá említése is számos összefüggő vonást juttat eszünkbe.⁷

Egy vagy több nemzeti jellemvonásra épülő költemények sorakoznak a nemzetképek következő fokán. Coppée „Le Magyar“-ja a magyar ember büszkeségét hangsúlyozza.

A legfelső fokokon a színdarab többoldalú, de mégis vázlatos nemzeti típusa (pl. Lessing francia kalandora, Riccaut de la Marliniere), a gazdagabban jellemzett regényhős (pl. Claretie Zilah hercege) áll.

Ezután már csak az erős dialektikával mérlegelt, szélesen kibontakozó tudományos elemzés következhetnék, amilyen például Taine képe az angolról, Beöthy turáni magyarja

⁶ L. Tóth Béla: Szájru-l-szájra (2. kiad., 1901.), 353. l.

⁷ Nem igazi nemzetportré az olyan, amely egyetlen élő alak tulajdonságait akarja általánosítani. Ezt teszi pl. Charles Warée (Les Étrangers à Paris, 495. l.).

a „Kis tükör“ élén, vagy J. P. Palewski úttörő könyve a lengyel lélekről.⁸ De ne feledjük, hogy ezek a sok részletbenyomásra támaszkodó tanulmányok módszerükben s egész természetükben úgyszólván ellenlábasai a rövid és kerek nemzetportrénak. Egy Svédországban élő francia jegyzi meg, hogy a svédek szerint a franciákat a gesztikulálás jellemzi legjobban. S hozzáteszi: „Ez már ítélet. Talán túlságosan vázlatos; föltehető, hogy megelőzte az elemzést.“⁹

Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a tanulmány figyelmen kívül hagyja a nemzeti karakterológia realitásának kérdését. Nem válaszol sem igennel, sem nemmel arra a kérdésre, hogy van-e tudományosan megállapítható nemzeti jelleg. Ha van, kétségtelen, hogy az irodalmi közvéleményben élő nemzetarckép époly nagy hatással van fejlődésére, mint amilyen valószínű, hogy a reális nemzeti jelleg bizonyos mértékig modellje lehet a nemzetportrénak.

Ha valószínűnek tartjuk, hogy tudományos eszközökkel közelebb lehet férkőzni a valódi nemzeti jelleghez, akkor nagy érdeklődéssel forgathatunk egy csomó könyvet és tanulmányt, amelyek egyes nemzetek jellemzésére vállalkoznak s közben elméleti, különösen módszerbeli tanulságokkal is szolgálnak. A csúcson kétségkívül Salvador de Madariaga Angolok, franciák, spanyolok c. könyve áll (Anglais, Français, Espagnols, II-e éd., Paris, Gallimard, 1930), bár a három nemzet minél élesebb megkülönböztetésének, minél típusosabb jellemzésének vágya a kivételes helyzetben levő szerzőt (három nemzetet is ismer belülről, közvetlen közelből) a művészi struktúra, az irodalmi alkotás irányában sokszor elragadja. Madariaga az „élő tanu“ személyes tapasztalataira, az „intuícóra“ épít mindent. Roman Jacobson (Der russische Frankreich-Mythus, Slav. Rundschau, 1951) szerint csak úgy juthatunk a nemzeti jelleg közelébe, ha ki tudjuk küszöbölni a nemzethez tartozó szemlélő s a nemzeten kívül álló szemlélő ellentétes elfogultságát: „Nur durch eine Konfrontierung der fremden Mythen über das gegebene Volk mit den einhei-

⁸ Ce qu'il faut connaître de l'âme polonaise (Paris, Boivin, é. n. 1929). — V. ö. még G i n e v e r n é Győry Iona szép könyvét: Az angolok („Bibliotheca Vitae“, Bpest, 1914). Előszava: „John Bull, ahogy én látom“ elvi jelentőségű.

⁹ L. Panassié: Erreurs et Vérités (id. svéd kiadvány).

mischen Mythen über das eigene sowohl wie über fremde Völker kann man hart an die Probleme der nationalen Charakterologie, gesäubert von jeglichem Egozentrismus und Excentrismus, herantreten“. D. Č y ž e v s ' k y j (Zur Charakterologie des Ukrainer, u. ott) a nemzeti filozófiát¹⁰ (1. Ausdrucksform des philosophischen Gedankens. 2. Methode der philos. Forschung, 3. Architektonik des philos. Systems), a nemzeti „tévedéseket“, a népi kultúrát, a virágzási korszakokat és a nagy egyéniségeket jelöli ki a tanulmányozás tárgyául s így messze esik Madariagától, aki a multat, a történelmet nem tartja elég reális alapnak. Az intuitív s a megfigyelésre épített nemzetjellemezés természetesen a nagy írókban találta meg igazi mestereit. Thomas M a n n Betrachtungen eines Unpolitischen (Berlin, S. Fischer, 1918) c. könyvében a „Zivilisationsliterat“ nagyszerűen meglátott típusán keresztül jellemzi a németet és a franciát, André Maurois harcéri élményeken s angol költőkön és politikusokon keresztül az angolt, — hogy csak két példát ragadjunk ki a modern ideológiai irodalomból. K e y s e r l i n g Das Spektrum Europas c. népszerű munkája nem annyira a megfigyelés, mint inkább az egyetlen megfigyelés csúcspontjára épített s e csúcson egyensúlyozott struktúra csodáival hat. A magyarról, mint az arisztokratizmus nagy jövőre hivatott népéről rokonszenvezően ír, de „épületéhez“ sehogysem illik a magyar szellemi élet ténye, s így egy merész mondattal leradirozza ezt a tervvázlatáról. Alfred F o u i l l é e (Psychologie du peuple français) a szellemtörténet előtti idők iskoláját képviseli: Georges A s c o l i már a járhatóbb útra tér s korai szintézis, homokra való építkezés helyett az irodalomban, a leszögezett közvéleményben keresi meg mesteri kézzel az idegen nemzet képének vonásait (La Grande-Bretagne dans la littérature française).

Ám mindezek a „műfajok“ a legjobb esetben is csak magukban foglalják a nemzetképet, de nem foglalják össze. A nemzetportrét nem találjuk meg egyik vagy másik irodalmi műben: mindez foglalata, variációja, megközelítése annak a nemzetportrének, amely úgy él a kifejezett műalkotások mögött, mint a monda az elbeszélő költemények mögött. Az írásbeliség nem lehet jellemző erre a rajzra, amely állandóan, bár lassan változik új meg új tapasztalatok és divatok

¹⁰ V. ö. W. W u n d t: Die Nationen und ihre Philosophie.

hatása alatt. Ahogy a monda főalakja egy személybe sűríti egy kollektivitás tetteit és vonásait s eltulajdonítja kevésbbé ismert elődeinek és utódainak életét, úgy szív föl John Bull (vagy az a pár vonás, amit jelképez) minden részletet, ami alapvonásaival összefér, miközben a többi események, a típus magjától elütő vonások az érdektelenség süllyesztőjében merülnek el. Ugy van ez, mint a klubban: az első tagoktól függ a későbbben jelentkezők felvétele; az először megfigyelt és kiemelt vonásokhoz alkalmazkodnak a portré esetleg szóba kerülő új vonásai. Így persze kérdésessé válik a kép gyakorlati értéke is: hiszen az alapvonások megválasztása nem mindig szerencsés.

Az ebből származó csalódások gyakran fokozták az íróknak és gondolkozóknak azt a hitét, hogy „nemzeti jelleg” talán nincs is, vagy ha van, olyan mellékes vonásokban válik érzékelhetővé, hogy nem érdemes kutatni utána.¹¹ Az „örök emberit” felmagasztaló korszakok nem is törődtek helyi színezettel, nemzeti, faji különbözőségekkal. A klasszikus korszak ál-történeti regényének régi nevekkkel címkézett hősei híjával vannak minden nemzeti differenciálódásnak. Mlle de Scudéry és társai bizonyára elhibáztottnak tartanak perzsa vagy török hősiük jellemzését, ha észre lehetne venni rajta akár mákszemnyi különbséget is, amely eltávolítaná őt a mintául szolgáló római-francia urbanitás eszményétől.

A relativitás modern koreszméje — főkép a 18. század elejétől, Montesquieutól és az angol satirikusoktól kezdve — előkészíti a differenciálás talaját. S most kétszáz éven át hinni kell a táj, az éghajlat, a vallás, a jogi, politikai, társadalmi helyzet megkülönböztető hatásában. Montesquieutól a romantikusokon át Taine-ig olyan út vezet, amelyen nincs megállás, ha egyszer rálépett az ember. Taine milióelmélete nélkül az exotikus regény nem fejlődhetett volna ki oly viharos gyorsasággal s a nemzetportrék divatja és kritikája is váratott volna magára. Az irodalmi és irodalomtörténeti regionalizmus pedig még mindig az ő tekintélyének palástjába burkolózva állítja a tájat s általában a földrajzi szemléletet az ember köré. Ez már az országot is elaprózza, s következményeiben a nemzetportré túlbonyolítására és felbomlására is vezethet.

¹¹ V. ö. pl. Palewski véleményét id. könyve előszavában.

Az egész 19. század hisz a nemzetek jellegzetes különbözőségének fontosságában. S amikor ma a nemzetközi együttműködést úgy képzeljük el, hogy abban a nemzeti sajátosságokra szükség van, s hogy értékes csoport csak erőteljesen különböző nemzetegyéniségekből állhat össze, — nem ugyanezt a hitet mentjük-e át a változott körülmények közé? Kitünően jellemezte ezt a hitet a „Les Étrangers à Paris“ c. jellemrajzgyűjtemény, amely a Párizsban megforduló idegeneket elemzi egy-egy bőséges fejezetben.¹² Verne nemzetportréi mellett s velük csaknem egyidőben jelenik meg a „Peer Gynt“ I. felvonásának négyes arcképe, s hozzá a hősnök több nemzetre kiterjedő tirádája. Peer Gynt norvég,

S hozzá a legjobb fajtából
De világpolgár — hivatásból.
Ami jó ért, vagyon, öröm,
Amerikának köszönöm.
A tudós könyvek magas polcát
Szállítja nékem Németország.
Ruhát ad Frankhon, sőt ad egyebet,
Cinizmust, élcet és friss szellemet.
Nagy Anglia üzletre oktatott
S a főelvre: Az első én vagyok.
Zsidótól kitartó türelmet;
S amit tanulnom nem is kellett,
Megoktatott az italiana gente,
Mi jóleső a dolce far niente.
S volt rá okom vaksötét éjjelen,
Hogy svéd acéllal védjem életem.

Bourget „Cosmopolis“-ának végén az örök város mozduatlan színpadának széléről nézi végig az öreg pápai zuáv az ott nyüzsgő idegenek tragikus harcát s szemrehányást tesz francia regényíró-barátjának, hogy őt csak mulattatja a „fajok drámája, mely a földnek és a történelemnek minden pontjáról összesereglett személyeket játszatta“. De az ő fejtegetései is mutatják, hogy az ilyen irodalmi csokorban a

¹² L. erről szóló tanulmányunkat a magyarra vonatkozó cikk fordításával: Franciák Magyarországon, magyarok Párizsban. „Budapesti Szemle“, 1932. évf. A hozzá tartozó illusztrációk a „Nemzeti Ujság“ 1931. nov. 8-iki képes mellékletében jelentek meg. A párizsi idegenekről újabban Binet-Valmer írt híres regényt (Les Métèques), de ő már többnyire kalandor-típusú balkániakat mozgat.

sokféle virág egymásnak árt s végül egyik nemzetet sem látjuk éles körvonalakkal, egyik virág illatát sem érezzük elég határozottan. Ám ez a példa is igazolja, hogy még a pszichologus és megfigyelő Bourget is mennyire megelégszik pár vonással jellemző, előítéletes nemzetportrékkal.

Általában: az az elégedetlenség, amit a legtöbb nemzetjellemezés kelt, arra int bennünket, hogy módszeres kritika alá vessünk mindent, amit az egyes nemzetek jellegéről írtak és mondtak.

Nem minden úgynevezett magyar vonatkozás vagy „hungaricum“ tartozik a nemzetportréhoz. Sok megjegyzés és ítélet, amelyet utazók és írók könyveiben olvasunk, felületességénél, elszigeteltségénél vagy az író tendenciájánál fogva nem számít vagy nem számíthat a közvéleményben való érvényesülésre.

Különösen áll ez a tisztán romantikus vagy exotikus céllal használt idegen elemekre. Hogy a magyar vonatkozásoknál maradjunk: a régi spanyol színdarabokban oly sokat szereplő Ungría csak a távoli meseországra a hitelesség látszata kedvéért rábiggyesztett név, — majdnem olyan, mint Shakespeare tengermelléki Bohémiája. Nem volna tehát észszerű dolog komoly képpel följegyezni mindent, amit erről az Ungriaról mondanak.

A még ma is nagyon keresett exotizmushoz, ehhez a minden nyugati országban gyártott iparcikkhez a nyersanyagot egyre nehezebb beszerezni. A szó szoros értelmében vett exotikus országokat Loti és epigonjai úgy „kiírták“, mint ahogy Riedl Frigyes egy kedves paradoxonja szerint az a század katonája, amely végigszagolja ugyanazt a gyöngyvirágtövet, az utolsó parányig „kiszagolja“ a virág illatát. André Berge az exotizmus közeli végéről beszélvén megengedi, hogy talán még Középeurópában van valami exotikum . . .¹³ De addig is tip-top irodalmi utazók a mesterség minden finomságával fölkészülve pillanatok alatt lerajzolják Európa vagy Amerika bármely népét. Ép oly mesterek az elvontabb, markáns rajzban, mint a rikító háttérű meseszerű olajfestményben. Paul Morand világot járt ember, de azért mégis az exotizmus fűszerére vágyódók ingerét elégíti ki s nem az Európát előkészítő nyugati kíváncsiságét, amikor az *Ouvert la nuit* „ma-

¹³ L'Esprit de la Littérature Moderne (Paris, Perrin, 1930), 42. l.

gyar éjszakájában“ egy politikai rémregény vázlatát adja, a *L'Europe galante* egyik novellájában pedig szigorúan számított egy-egy kegyetlen vonással bélyegez meg minden nemzetet. A felületesség nagyiparosának, Dekobrának szakvéleménye a csók „couleur locale“-járól ugyanilyen szellemeskedő semmisség; ami mag van benne, a közismert nemzetportrékból került ide.

De sokszor kinevettük szegény Széhlázyt, amiért külföldi benyomásai közül gasztronómiai emlékeit emlegeti legtöbbit! Pedig Montaigne s sok más nagy elme is megpróbálta a népeket étlapjukkal jellemezni. S nagy az étlap publicitása. A magyar pusztai jellemképéhez hozzátartozik a paprika és a gulasch (goullasch) fogalma, exotikus erőt, rikító színt és a népies egyszerűséget segítvén jelképezni. A gyöngéd francia konyha szemszögéből a bajor konyha kedvelése esztétikai s szinte erkölcsi ítéletet von a németek fejére, akik állítólag élnek-halnak a súlyos ételekért. A gasztronómia mesterei, a svédek egy szellemes német bírálójuk szerint a nap bármely órájában elfogadhatónak tartják az evésről való beszélgetést. „Das ist nicht nur unterhaltend, sondern auch ein Zeichen von Kultur — mâtkultur“.

Számos példa mutathatná még, hogy a sokat utazó ember gyakran nem látja fától az erdőt, véletlen benyomásaitól a nemzetek közvéleményében lerakódott, sok tapasztalaton átszűrt általános jellemképet. Meg aztán mindig van benne valami a „messziről jött ember“ túlzásaiból, elképesztési vágyából. Hári János is világot járt ember. Az utazók gyűjtik anyagunk javarészét, ők frissítik föl az elavuló kép fáradt vonásait, de az anyag kiválasztása tér- és időbeli távlatból történik, a közvéleményben.

Különösen ritkán ad ily szempontból eredményt az olyan utazók oeuvreje, akik magába az utazásba szerelmesek¹⁴ s az expresszvonat, a repülőgép nemzetköziségében, területenkívüliségében az útnak minél futóbb líráját élvezik végig. Valéry Larbaud híres ódájában Budapest, Bécs, Bulgária, a Márványtenger csak hangulati elemük kedvéért csengenek föl. A fontos mégiscsak egy nagy impresszió, amelyhez az utazás, a költő s a vonat esetlegességei többet adnak a táj népénél.

¹⁴ L. Hankiss: Jules Verne: A tudomány a szépirodalomban, 112 skk. II.

A feszültség mellett az elfogultság is használhatatlanná teheti a rendelkezésünkre álló anyagot. Más nemzetek iránt ritkán érdeklődünk „érdek nélkül“.

A franciák eleven magyarbarátsága a 19. század második felében minden bizonnyal politikai eredetű:¹⁵ viszont Pimodan, az osztrák seregbe keveredett francia tiszt azért látta a magyar problémákat úgy, ahogy látta, mert helyzete és politikai álláspontja így kívánta.¹⁶

De leginkább azt az alapvető felismerést kell nyilvántartásba vennünk, hogy ugyanazt a nemzetet más-más nemzetek, más-más korok másképp látják. Még ugyanaz az állandó csúfnévvel jellemzett, kikristályosodott típus is különböző árnyékolást kaphat a különféle fényszórók világánál. Ha más nem, a többé vagy kevésbé rokonszenves beállítás okozhat lényeges elrajzolásokat. A nehézkes, becsületes, kemény öklű Michel ideálja lehet a németek fegyverbarátainak, de az antant s a háború alatt a semlegesek inkább hátrányos vonásait élezi ki. Magában Németországban is a derék Michel csak a megalkuvást nem ismerő nacionalisták kedvence, a radikálisok, a földről eltávolodott intellektueller tudni sem akarnak róla. Az „osztrák sógor“ zipfelműzés alakja az élclapokban alig változott, de a magyar olvasó ma sokkal értelmetlenebbnek, sőt szinte rokonszenveseknek látja vonásait. John Bull típusa a legállandóbbak közül való, de Napoleon korának Franciaországa vagy a „Gott strafe England“ Németországba ugyancsak sötétre mázolta a jól ismert, szinte gránitba vésett vonásokat.

A változásokat nemcsak a politikai helyzet változása okozhatja, hanem szellemtörténeti, irodalmi, artistikus tényezők is. Ez általában a kutatás módszerének számos részlete kiviláglik egyetlen vázlatos példából. A példa természetesen a magyar nemzet arcképe lesz, úgy, ahogy az nyugaton különösen a 17. század óta alakult.

¹⁵ Tóth Béla: Francia rigmusok magyar sikerekre. „Debreceni Szemle“, 1929. évf. Montalembert: Des intérêts catholiques au XIXe siècle (Paris, J. Lecoffre, 1852; főkép: VII. fejezet, 120 skk. ll.).

¹⁶ Souvenirs des campagnes d'Italie et de Hongrie par le général marquis Georges de Pimodan. 2e éd. Paris, Dentu, 1861. Pimodan a magyarok fogságába esett.

A jellegzetes nemzetportré általában csak akkor emelkedhetik ki a nemzetközi élet tengere fölé, ha áldozatos korallállatkák: a történelmi és művelődéstörténeti tények tömege hordja hátán. Ma, a közlekedési eszközök virágkorában, a nemzetközi érdeklődés divatja idején könnyű az alig ismert nemzetnek rövid idő alatt jellegzetes profilkra szert tennie. Ám a lassúbb tempójú századok közvéleményébe csak sok fáradtsággal véshette be nevét egy nemzet. Ezért érdemes számon tartani, mint a nemzetportré megalapozását, azt a sok elszórt adatot, amely ugyan közvetlenül nem vett részt a nemzeti jelleg kialakításában: a középkor magyar szentjeinek tündöklő s külföldi irodalmi és képzőművészeti emlékekben, valamint a kalendáriumban is megöröködött koszorúját,¹⁷ — a magyar kézművesség és kalmárság európai hírre vergődött remekeit vagy szokásait,¹⁸ a hazánk földjére lokalizált vampir-babonát,¹⁹ stb.

De a 17. és 18. század Magyarországa elsősorban a legérdekesebb h á b o r ú k színtere, amelyet rengeteg német röp-

¹⁷ Hogy a magyar szentek nagy számát nemcsak mi érezzük jellemzőnek, hanem a külföld is, mutatják azok az apokrif szentek, akiket idegen mondák és népdalok magyaroknak mondanak. L. K i r á l y Ilona: Szent Márton magyar király legendája („Biblioth. de l'Institut français à l'Université de Budapest“, 1929) és B r a c h f e l d Olivér: Magyarországi Szent Zsuzsánna („Debreceni Szemle“, 1932). Egyébként szentjeink ellensúlyozták az emberevő magyarnak népetimológián alapuló meséjét. V. ö. E c k h a r d t Sándor: Az emberevő magyar meséje (Magyar Nyelv, 1927. 246 l.).

¹⁸ Beható művelődéstörténeti tanulmányok helyett említsük meg a francia szókinszben szereplő „hongrer“, „hongroyer“ szokat, a híres magyar tölgyfát s a roueni törvényszék egyik termének ma is mutogatott faburkolatát; a „point de Hongrie“-t (B a r b e y d' A u r e v i l l y: Les Diaboliques; „C'étaient une chambre de ce temps-là — une chambre de l'Empire, parquée en point de Hongrie, sans tapis“. Le Rideau cramoisi. M o d i è r e Fösvényében is. Eckhardt Sándor közlése), a „hongreliné“-t (Prévost abbé: Mémoires et aventures d'un homme de qualité, VIIe livre. Oeuvres de l'abbé Prévost, 1785. I. köt. 590. l.). L. még T o l n a i Vilmos: L'eau de la reine de Hongrie („Revue des Études Hongroises“, 1927). L. még N y i r e ő István: A magyar, a csodabalzsam, a német gyerekek (Debreceni Szemle, 1930). Viszont a 19. században a magyar Alföld mocsarai váltak a pióca-kivitel utolsó nagyszabású bázisává. L. a „Les Étrangers à Paris“ magyar vonatkozású fejezetében. (Id. tanulmány, Bpesti Szemle, 1932.)

¹⁹ H a n k i s s J.: XVIII. századbeli francia tudósítás magyar „vampirok“-ról (Történeti Szemle, 1920) és H u n g a r u s V i a t o r: Magyarország, a vampirok klasszikus földje (Debreceni Szemle, 1930).

lépből, francia emlékiratból a „forradalmak“ és a „zavarok“ Magyarországnak ismer a külföld.²⁰ A török háborúk és a szabadságharcok egyébként igazi világháborúk is voltak, legalább abban az értelemben, hogy minden művelt nemzet katonáiból Magyarországra vonzottak kisebb-nagyobb számú csapatot. Nem csoda, ha ezek is a katonát ismerték meg a magyarban s az első vonások, melyeket emlékiükbe véstek róla, a katonai erények, a bátorság, a lovasbravúr. A könnyű lovasság többször exportcikké is vált, főképp a Rákóczi-szabadságharc után s a (francia) Bercsényi-huszárok még a 19. század közepén is népszerűek voltak Franciaországban.²¹ A „huszár“ szó az idegen nyelvekbe átvett szók közül a legismertebb s 20-szal magyarázó etimológiáját is sok szótár közli. Később a huszár ragyogó uniformisa, pompázó eleganciája is hozzátartozik a képhez. Igaz, hogy ellenséges beállításban a közhuszár piros nadrágja rikító, bohócos folttá torzul. Egy német képeskönyvben, amely a gyermekeket egy dominó és egy húszfilléres segítségével tanítja meg rajzolni, ott szerepel Mikosch távoli rokona, az Ungar Jánosch: „stolz und hitzig, Hose rot und Schnurrbart spitzig . . .“

A katona jelleme azonban sokkal zártabb, sokkal egyformább, semhogy nemzeti vonások megkülönböztetését megengedné. Ha tehát a Magyarországon járt katonák, tudósok, utazók és piócakereskedők többet akartak megjegyezni erről a keyéssé ismert népről, akkor a jellegzetes tájra s a hozzá alkalmazkodó *pusztai emberre* siklott tekintetük. A pusztai kép elmaradhatatlan háttérévé vált s olyan exotikus fogalommá, mint a korzikai bozót és az amerikai prairie. S most már elsősorban olyan emberekről lehetett szó, akik az állandósult pusztai háttérbe beleillettek. A huszárnak külföldön is utánzott ruhája kirítt volna ebből a párját ritkító tájból. De annál inkább otthon volt benne a huszár helyettese, a csikós. A ló majdnem annyira hozzánő a magyar képéhez, mint a kozákéhoz. Sándor gróf lovasbravúrjaival minden külföldi ujság tele van, s a lovat nemesak ránk fogják: nagyjaink is szeretnek „lovakrul“ írni és még az irodalomtörténeti kézikönyv kü-

²⁰ „Révolutions de Hongrie“, „Troubles de Hongrie“.

²¹ *Hungarus Viator*: A magyar lovasság lándzsái (Debreceni Szemle, 1928) stb. *La biche* (Un Chapeau de paille d'Italie) egyik kórusának dallammegjelölése: „Vivent les hussards d'Berchini!“

szöbére is a turáni lovast állítani.²² Tévedés volna azt hinni, hogy a puszta mindenkit elbájolt. Amíg Rousseau és Herder irodalmi hatása nem diadalmaskodott, a francia geológus,²³ az angol utazó, a német újságíró őszintén megmondja véleményét a püsztáról, e haszontalan ugarról. De a romantika előestéjén az ősi életformák, a népi sajátosságok divatba jönnek s a puszta már nem bevetetlen terület, hanem hangulatok tündérvilága. Egy darab vad kelet, de átszellemítve, édesbús cigányzenével körítve.

A cigány Lisztől és Lenautól napjainkig a nemzetközi képeken háfározatlan, de felbonthatatlan viszonyban áll a magyarral. „Érdekes“ barnaságát, nagy fekete szemét átruházzák a magyarra s így esik, hogy a külföldiek a cigányos, örményes vagy délszlávok magyarokban ismerik fel az ő eszményképüket az igazi magyarról. Még zenélőkedvét is átviszik a magyar úrra, ami sok idegen regényben érzélgőssé, ábrándossá puhítja a magyar hőst. Mint a lovat, a cigányzenét is exportálják és híre Liszt könyve és rapszódiai óta nem csökkent.²⁴

A puszta irodalmi képéhez szorosan hozzátartozik a Diderot²⁵ és Schiller²⁶, valamint a romantikusok kedvelte „betyár, akinek félig-meddig igaza van.“ Ha a csikós a reguláris huszár utóda, a betyár a magyar fölkelőt folytatja. Amikor Herczeg Ferenc a magyar parasztot az angol lord mellé állítja, kellemes dolgot mond magyar fülünknek. De eszünkbe juttatja, hogy a külföld véleményében egyik legjellegzetesebb vonásunk az lehet, hogy a magyar úr és paraszt közt nagyon csekély a távolság, — éspedig nemcsak a paraszt érdeméből. A pusztai kép érvényesülése hozta magával, hogy a művelt, a középosztálybeli magyar teljesen kiszorult onnan. Így aztán az Ullstein-, Scherl- és

²² Beöthy: A magyar irodalom kis tükré.

²³ Birkás Géza: Egy francia tudós Debrecenben 1818-ban (Debreceni Szemle, 1931).

²⁴ A budapesti rádióműsor nagy becsületét a cigányzenének köszönheti. L. André Coeuroy: Panorama de la Radio (Paris, Kra, é. n.) 126. l.

²⁵ Les Deux Amis de Bourbonne L. Diderot, mint realista elbeszélő c. tanulmányunkat (Bpest, 1915).

²⁶ Die Räuber.

Knaur-regények, amelyekből a németül olvasó átlagközön-ség a legtöbbet fogyaszt, snájdig magyar kalandorokról,²⁷ vagy sírva-vigadó földesurakról tudnak. A bécsi operett és a berlini mozifilm a pompásan mulató, furcsa életművészt látja a magyarban. Semmi sem oly jellemző ezekre a „propagandafilmekre“, mint a csárdás paroxizmusában rezgő emberek, akiket csak térdig vesz föl az operatőr.

Ám egy pillanatra se feledjük, hogy a magyarnak ez a pusztai, betyáros-cigányos képe keletkezésének korában előnyös kép volt. Idill hangulata övezte, jóakarató poézis: koszorúját a németül író magyar Lenau s számos kis francia lírikus segítette fenni. Ez a típus Petőfi életében, költészetében s még inkább mondájában teljesült ki. Petőfi azonossá vált a tősgyökeres magyar fogalmával.

Amikor a pusztai kép elfajul, elveszti keleti zamatát és — néha a Wild-Westtel azonosul. Hogy mennyire az irodalom alakítja a nemzetportrét s nem a személyes tapasztalat, mutatja egy német regény esete. Szerinte Szarvas mindössze egy állomási bódéból áll s ez az amerikai regényekből ismert hullámos bádoggal van fedve . . .

A pusztai kép ma már elavult; bomlási anyaga mérgező hatású lehet. A Klabund-eset rácáfol azokra, akik nem veszik komolyan. Viszont lehet-e egészen komolyan venni a gentlemanből ellenszenves apaccsá, nők tönkretetvőjévé sülyedt betyárt, Atko Szegeny-t, Renée D u n a n Le Brigand Hongre c. regényének (Párizs, Tentatives, 1924)²⁸ hőseit?

A pusztai képpel majdnem egyidejű az a másik nemzetportré, amelyhez elsősorban a külföldet járó magyar mágnások álltak modellt Párizsban, Bécsben, Rómában, Londonban. Ez a kép a magyar úri voltát emeli ki. Két allegórikus alak keretezi: a fényűző Bőkezűség és az érzékeny Önérzetesség. Bellanger már idézett tanulmányában a kincseiktől egy előkelő gesztus kedvéért megváló magyar főuraknak szentel bő teret, de nem engedi háttérbe szorítani a harcok és párbajok hőseit sem, akik Párizsban

²⁷ Pl. E. W u l f f e n: Der Mann mit den sieben Masken. L. H u n g a r u s V i a t o r: A hétálarcos férfi (Debreceni Szemle, 1928).

²⁸ Müller Lipót közlése.

Napoleon-kultuszt űznek és a corneille-i „point d'honneur“ sugallatára hallgatnak. Mindkettőt „virtusból“, a kevésbé ismert s nem mindig elismert nemzet becsülete kedvéért. A londoni Esterházy nem lőné agyon a drága pénzen vett telivért, ha gazdag nemzet fia lenne s ha nem kellene a magyar krózosok hirnevét e kettős csattanóval megalapítania. Ahogy a pusztai irodalmi, „esztétikai“ nézőpontnak köszönheti a vele szemben váratlanul megnyilvánuló rokonszenvet, az önérzetes magyar gentleman túlzásai is eleinte inkább elismerést váltanak ki a liberális, de a szép póz, a nemes büszkeség kultuszához ragaszkodó nyugatiakból. A liberálisokat különben is lefegyverzi az a csoda, hogy a magyar nemesség a szabadságmozgalmakban az emberi jogokért feláldozza a maga előjogait is.

A két kép aztán összefolyik s a legkülönösebb nemzetportré alakul ki belőlük. Bellanger elbeszéli a bálondrágaköveket hullató magyar főúr anekdotáját. Coppéének megtetszik a téma, de ő már nem tud lemondani a „tősgyökeres“ magyar környezetről, a harcsabajuszú pusztai magyarról. Azért hát kontaminálja a két képet s a londoni bált magyar falusi bállá változtatja át. A nemesbüszkeség hordozója most már nem a pénzt hullató földesúr lesz, hanem az öreg magyar paraszt, aki erre a kérdésre: „— Miért is nem szedtél? hisz mindenkinek tellett!“ így felel: „Mert hajolni kellett!“

Coppée dicsérni akarta a magyart, amikor kemény gerincűnek rajzolta. Ám azóta fordult a világ. A büszke magyar, a párbajok, kártyacsaták, lovasbravúrok, nagy vadászatok magyar ura most gyakran ellenségeinek kezében lesz ütőkártya, üldözött vad. Az ellenséges propaganda a „savoir-vivre“-t a magyar úrhatnáság szimptomájának tünteti fel s úgy okoskodik, hogy a magyar mindig úr, grand-seigneur, kollektív síkban tehát — „elnyomó“ volt és marad. Quod erat demonstrandum...²⁹

Mert nincsenek egyszersmindenkorra előnyös, ill. kedvezőtlen vonások. Ami egy divatos nemzetportréban édes volt, lassankint megkeseredik. Ami a 19. század közepén természetesség és költőiség, vagy emberi méltóság és fér-

²⁹ V. ö. Ottlik László: Tótok és magyarok (Magyar Szemle, 1930).

fiui erény, változott helyzetből nézve elavult romantikának, az ítélőképesség hiányának tűnhetik.³⁰ Ezért fáradoznak tudatosan vagy öntudatlanul az új idők magyarjai új magyar nemzetportré kialakításán. A kultúrfölény politikájának egyik sarkalatos célkitűzése az volt, hogy a művelt magyart hangsúlyozza, s ez igazán életkérdés ezen a vidéken Európának, ahol ellenséges civilizációk surlódnak és leginkább kulturális téren éleződnek ki az ellentétek. Hogy a magyarság a 18. és a 19. században a köznapiságig és a szokincs felszínéig feltörő latin kultúrája révén jóval „latinabb“, mint pl. a románok³¹ s sokkal alaposabban használta föl a germán kultúrát, mint a környező népek; hogy Budapest nagyszerű fürdőváros, hogy Magyarország a színházi nagyipar egyik európai középontja,³² hogy a modern zene itt talán éppoly friss forrásokra lelhet, amilyeneket a modern irodalom száz évvel ezelőtt a magyar népi alapú műköltészetben talált,³³ hogy a magyar sportkultúra exportképes, — mind olyan vonások, amikből valamikor a megfelelő s ma még homályba burkolt alapvonások, mint mag körül új, egyidőre hasznosabb magyar arckép állhat össze. Egy ilyen kialakulófélben levő alapvonás a magyar szívósság, az élethez való ragaszkodás vonása lehet. Martha Ostenso mindhalálig kitartó magyar telepese, Klovacs,³⁴ egyénné realizált kiadása annak a minden külföldit megkapó hitnek, amellyel minden magyar magától értetődőnek tartja a missziójából is fakadó jobb jövőt. S mert legértékesebbek a nemzetportrénak azok a vonásai, amelyek a régi vonások szerves folytatásai lehetnek, a szívósság magul kínálkozását reményteljessé teszi az, hogy a „passzív rezisztencia“ oldalági örökösének is tekinthetjük.

Ez annál kívánatosabb, mert az ilyen nemzetportrék hatása nemcsak külpolitikai szempontból jelentős, hanem

³⁰ L. Panassié: Erreurs et Vérités (id. stockholmi kiadvány).

³¹ Idegenek is konstatálják, a magyar propagandának is használható fegyvere lett. V. ö. André Jardon: Hungaria. Paris, Ligue d'Union Latine, 1930.

³² L. Lovas Ilona: Jules Claretie és a magyar zene (Debreceni Szemle, 1928).

³³ V. ö. Hungarus Viator: Budapest, mint színházváros (Debreceni Szemle, 1928).

³⁴ Vadludak. — Kuthy Sándor közlése.

a nemzet belső fejlődésének nézőpontjából is. Az idegen fantáziában fogamzott arcképünket sokszor kemény szavakkal bíráljuk, de még többször alkalmazkodunk hozzá. Tükörnek vesszük, mint a nő a poétikus, bár talán nem hasonlatos képet: addig illegetjük magunkat előtte, míg csak hasonlónvá nem válunk hozzá. Másutt kell majd kimutatnunk, hogy a magyarnak Jókai rajzolta eszményi önarcképe, amelyhez a múlt század második felében minden magyar alkalmazkodott, mennyire figyelembe vette azokat az arcképeket, amelyeket a külföld rajzolt nemzetéről, — hogyan kapott nála hangsúlyt egy-egy nyugati szemmel meglátott vonás, s a franciás „point d'honneur“ tükrében hogyan sokszorozódtak meg a magyar „úrias“ tulajdonságai.³⁵ De a Jókaiénál kevésbé jellegzetes esetekben is nagyon sokat számít a „magunk revíziója“ szempontjából az, hogy milyennek tart bennünket a külföld. Ez fokozhatja a végletekig azt a vonást, azt a stílust, ami annak tetszik; elmoshatja, amit az nem tud méltányolni.

A nemzetnek sajátmagáról is megvan a tömör, irodalmi képe. Más-más nemzedék más-más eszményi képpel ébred és álmodik. Élénken emlékszem gyermekkorom ábrándmagyarjára, akin nem sokat változtatott az iskola sem: fehér atillás, ragyogó vértű, csúcsos sisakú ifjú vitéz volt, akinek honfoglaláskori feladatait a 20. század elején is aktuálisaknak éreztem. Valószínű, hogy a mai gyerekek más ábrándképet dédelgetnek. De ha megnőnek, bizonyos, hogy titkon összehasonlítják majd képüket azokkal a fölvételekkel, amelyeket mások kaptak le róluk. Ravasz László mondta egy rádióelőadásában, hogy „a székely lélek nemcsak abból áll, ahogy ő látja a világot, hanem ahogy őt látjuk mi, akik hiszünk abban, hogy van székely lélek.“³⁶ Nem volna értelme „széjjelmagyarázni“ ezt a tömör igazságot.

*

Ám a felületes vagy elfogult nemzetportréval csak akkor végezhetünk, ha új portrét tudunk tenni helyébe. A magyarról formált előítéletes képen nem segíthetünk tiltakozással,

³⁵ A norvég nő régi típusa (pl. Verne „Kamp Ole sorsjegye“ c. regényében) után ugyancsak nagy meglepetés a „Jérôme 60° latitude nord“ (M. Bedel regénye) Unija.

³⁶ A székely lélek („Erdélyi Helikon“, 1932).

sőt még a valódi adatok részletes feltárásával sem. A sok részletadat „nem fér be“ a külföldi memóriájának arra a kis „helyére“, amit ott régi, kerek képünk elfoglalt. S a részletek szürke vagy tarka tömege nem lehet olyan feltűnő és hatásos, amilyen a pár vonásos, összehangolt portré volt. Mi hát a gyakorlati teendő? Egyrészt a meglévő nemzetportré keletkezésének és természetének minden rendelkezésre álló anyag felhasználásával való kikutatása. Másrészt az új magyar portré (az, amely felé mint eszményi kép felé törekszünk) kialakulásának s elterjedésének meggyorsítása a propaganda, különösen az irodalmi és művészi kifejezés révén.³⁷

A nemzeti közvéleménynek más nemzetekről való képei nem kuriózumok. Történeti elemzésük hozzá fog járulni a leleplezett előítéletek hatalmának csökkentéséhez s ezzel a nemzetekközi légkör is világosabbá és könnyebbé válik. A tudományos kutatás, a *nemzetrajz*, épúgy meg fogja gyorsítani a nemzetportré ma még durva és kezdetleges műfajának fejlődését, mint ahogy a pszichológia tudományának ébredése új lendületet adott az irodalmi eszközökkel fejlesztett gyakorlati emberismeretnek.

*

A nemzetrajzi kutatás küszöbén, részleges összefoglalásul emlékeztessünk arra, hogy

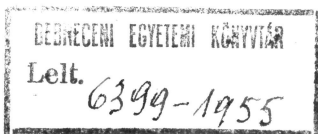
1. a nemzetkép nem a „valóság“ fotografiája; mentsége, hogy „a nemzeti jelleg“ összefüggő létezése is kérdéses;

2. a nemzetkép olyan rövidítés, kivonat, jelkép, amely a könnyebb megjegyezhetőséget szolgálja s ezért kevés, összehangolt vonásból formás struktúrát alkot. Rendszerint van ugyan egy vagy több reális magja, de a maga egészében intellektuális és esztétikai erők eredője;

3. nemcsak (egy nemzetre vonatkozó) ismereteket akar adni, hanem majdnem mindig érdekek mágneses sarka is zavarja;

4. korok és megfigyelő nemzetek szerint változik, ezért a szellemtörténeti kutatásnak ad feladatot.

³⁷ Irodalom és élet (I. előbb). — Emberismeret és irodalom („Debreceni Szemle“, 1932 nov.).

MINERVA - KÖNYVTÁR

1. **Husztí József:** Platonista törekvések Mátyás király udvarában. 1925. (Elfogyott.)
2. **Thienemann Tivadar:** Mohács és Erasmus. 1924. (Elfogyott.)
3. **Zolnai Béla:** A látható nyelv. 1926. 2.— P.
4. **Becker, C. H.** porosz kultuszminiszter és **Szekfű Gyula:** Gragger Róbert emlékezete. 1927. 2.— P.
5. **Hóman Bálint:** A magyar történetírás első korszaka. 1927. 2.— P.
6. **Máté Károly:** A magyar önéletírás kezdetei. 1927. 2.— P.
7. **Szerb Antal:** Az udvari ember. 1927. 2.— P.
8. **Fábián István:** A francia konzervatívizmus filozófiai alapvetői. 1927. 1.— P.
9. **Eckhardt Sándor:** Sicambria. 1927. 2.— P.
10. **Faludi János:** Dudith András és a francia humanisták. 1928. 2.— P.
11. **Máté Károly:** Irodalomtörténetírásunk kialakulása. 1928. 2.— P.
12. **Nagy József:** Kornis Gyula mint kulturpolitikus. 1928. 2.— P.
13. **Prohászka Lajos:** Vallás és kultúra. 1928. 2.— P.
14. **Zolnai Béla:** Balassi és a platonizmus. 1928. 2.— P.
15. **Tóth Béla:** Rousseauista politikusok. 1928. 2.— P.
16. **Keresztúry Dezső:** A nemzeti klasszicizmus essay-irodalma. 1928. 2.— P.
17. **Weszely Ödön:** Pedagógiai alapfogalmak változása. 1928. 2.— P.
18. **Szerb Antal:** Magyar preromantika. 1929. 2.— P.
19. **Eckhardt Sándor:** Magyar humanisták Párizsban. 1929. 2.— P.
20. **Zolnai Béla:** Körmondattal és tiráda. 1929. 2.— P.

21. **Weszely Ödön:** Az egyetem eszméje és tipusai. 1929. 2.— P.
22. **Farkas Gyula:** Romános-romántos-romantikus. 1929. 2.— P.
23. **Huszi József:** Janus Pannonius és Anjou René. 1929. 2.— P.
24. **Máté Károly:** Sajtó és tudomány. 1929. 2.— P.
25. **Thienemann Tivadar:** Irodalomtörténeti alapfogalmak II. kiadás, 1931. Vászonskötésben 10.— P.
26. **Kastner Jenő:** Együgyű lelkek tüköre. 1929. 2.— P.
27. **Eckhardt Sándor:** Az utolsó virágének. 1930. 2.— P.
28. **Nagy József:** Gróf Klebelsberg Kuno mint publicista. 1930. 2.— P.
29. **Zolnai Béla:** Mikes Kelemen. 1930. 2.— P.
30. **Máté Károly:** A könyv morfológiája. 1930. 2.— P.
31. **Szerb Antal:** Vörösmarty-tanulmányok. 1930. 2.— P.
32. **Turóczi-Trostler József:** Az országokban való sok romlásoknak okairól. 1930. 2.— P.
33. **Becker, C. H.** volt porosz kultuszminiszter: Nemzeti öntudat és nemzetközi megértés. 1931. 2.— P.
34. **Farkas Gyula:** Táj- és nemzedékszemlélet a magyar irodalomban. 1931. 2.— P.
35. **Kardos Tibor:** A laikus mozgalom magyar bibliája. 1931. 2.— P.
36. **Kardos Tibor:** Callimachus, 1931. 2.— P.
37. **Eckhardt Sándor:** Az összehasonlító irodalomtörténet Középeurópában. 1932. 2.— P.
38. **Pukánszky Béla:** Hegel és magyar közönsége. 1932. 2.— P.
39. **Ligeti Lajos:** A magyarság keleti kapcsolatai. 1932. 2.— P.
40. **Váczy Péter:** A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon. 1932. 2.— P.
41. **Hankiss János:** Nemzetkép és irodalomkutatás. 1932. 2.— P.